

Examen HAVO

2014

tijdvak 2
dinsdag 17 juni
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 22 vragen en een samenvattingsopdracht.
Voor dit examen zijn maximaal 48 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 Wij lijken echt niet op apen

“De omstandigheden waaronder dat experiment plaatsvond, waren niet altijd zo verantwoord.” (regels 14-17)

- 1p 1 Met wat voor argumentatie wordt deze bewering ondersteund?
argumentatie op basis van
- A oorzaak en gevolg
  - B overeenkomst en vergelijking
  - C voorbeelden
  - D voor- en nadelen

- 1p 2 In welke alinea komt de mening van de auteur over het verschil tussen apen en mensen voor het eerst naar voren?
- A alinea 2
  - B alinea 3
  - C alinea 4
  - D alinea 5

In alinea 2 wordt het schrijven van e-mails door mensen vergeleken met het elkaar vlooien door chimpansees.

- 1p 3 Wat is de overeenkomst tussen deze situaties in alinea 2?

Een kritische lezer zou kunnen wijzen op het gebruik van een drogreden in de laatste zin van alinea 3.

- 1p 4 Om welk type drogreden gaat het?
- A de persoonlijke aanval
  - B het autoriteitsargument
  - C het ontduiken van de bewijslast
  - D het vertekenen van een standpunt

“Wie deze berichtjes controleert met de droge, wetenschappelijke verhandeling waarop ze zijn gebaseerd, ziet al snel dat de suggesties in de krantenkoppen zelden deugen en soms weinig nieuwswaardig zijn, want hoe bijzonder is het nu echt dat sommige apen wel eens ‘moreel gedrag’ vertonen?” (regels 58-67)

- 1p 5 Geef de twee voorbeelden uit de tekst van dit ‘moreel gedrag’ bij apen.

De tekst 'Wij lijken echt niet op apen' kan onderverdeeld worden in vijf delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen voorzien worden van de volgende kopjes:

- 1 Project Nim
- 2 Veronderstelde overeenkomsten tussen mensen en mensapen
- 3 Beperkingen van mensapen ten opzichte van mensen
- 4 Verklaring superioriteit mensen ten opzichte van mensapen
- 5 Probleemoplossend vermogen van mensen
- 6 Arrogante mens?

1p **6** Bij welke alinea begint deel 3?

1p **7** Bij welke alinea begint deel 5?

In alinea 5 is sprake van een tegenstelling in visie op mensapen.

3p **8** Leg de twee tegengestelde visies uit.

Gebruik voor je totale antwoord maximaal 20 woorden.

“– of, vooruit, 128 als je de lat laag legt –” (regels 148-149)

1p **9** Wat kan worden opgemaakt uit dit citaat, gelet op de rest van alinea 6?

Uit dit citaat kan worden opgemaakt dat

- A** de meeste onderzoekers de prestaties van mensapen onderschatten.
- B** het moeilijk is de prestaties van mensapen op waarde te schatten.
- C** niet iedereen de prestaties van mensapen even kritisch beoordeelt.
- D** we niet te kritisch moeten kijken naar de prestaties van mensapen.

Op grond van de onderzoeksbevindingen van Herbert Terrace over het onderzoek in project Nim in alinea 6 kan een algemene conclusie worden getrokken.

2p **10** Formuleer in eigen woorden deze algemene conclusie.

Gebruik voor je antwoord maximaal 10 woorden.

“Primatoloog Frans de Waal noemt het menselijk brein graag laatdunkend ‘een opgeschaald apenbrein’”. (regels 177-180)

1p **11** Wat wordt daarmee gesuggereerd?

Daarmee wordt gesuggereerd dat

- A** Frans de Waal de intelligentie van mensapen enigszins hoger inschat dan die van mensen.
- B** Frans de Waal denkt dat het verschil tussen het mensenbrein en dat van de mensaap groter is dan wordt gedacht.
- C** Frans de Waal veel overeenkomsten ziet tussen het brein van de mens en de mensaap.
- D** Frans de Waal vindt dat het brein van de mensaap niet veel onderdoet voor dat van de mens.

“Met andere woorden: op zijn eigen houtje, opgroeiend op een onbewoond eiland, zou een mensenkind nooit een taal of cijferstelsel verzinnen en zou hij ook niet eigenhandig een mes of het wiel uitvinden.” (regels 196-202)

- 1p 12 Welke gedachtegang wordt door dit voorbeeld verduidelijkt?
- A Het grote verschil tussen kinderen en jonge mensapen is dat kinderen wel een sociale intelligentie hebben en mensapen niet.
  - B Jonge mensapen leren, net als kinderen, hun sociale intelligentie te ontwikkelen door met soortgenoten te communiceren.
  - C Kinderen kunnen hun sociale intelligentie alleen ontwikkelen dankzij interactie met anderen.
  - D Sociale intelligentie is niet iets van het individuele kind, maar juist van de groep waarin dat kind leeft.

“Daarom zeggen dat er geen immens verschil in culturele overdracht bestaat, is alsof je geen verschil ziet tussen een gletsjer en een rijdende auto: beide bewegen van A naar B, zij het de ene heel wat langzamer dan de andere.” (regels 220-226)

- 3p 13 Leg uit wie of wat met de gletsjer vergeleken wordt en wie of wat met de rijdende auto en leg deze vergelijking uit, in het licht van de tekst. Gebruik voor je antwoord maximaal 25 woorden.

De titel van de tekst is ‘Wij lijken echt niet op apen’.

- 3p 14 Formuleer in eigen woorden waarin volgens de alinea’s 8 en 9 het grootste verschil zit tussen mensen en apen. Gebruik voor je antwoord maximaal 25 woorden.

“Chimpansees zijn net als ons.” (regel 266)

Deze zin is onhandig geformuleerd. Het moet namelijk zijn: “Chimpansees zijn net als wij”. Stel dat de zin opzettelijk foutief geformuleerd is.

- 2p 15 Wat zou de functie van de formuleringsfout kunnen zijn, gelet op de tekst? Gebruik voor je antwoord maximaal 20 woorden.

“Maar ja, ik ben dan ook maar een mens.” (regels 277-278)

- 1p 16 Op welke manier kan deze zin het best opgevat worden, gezien de strekking van de tekst?
- De zin kan het best opgevat worden als
- A een grapje over het onvermogen van de auteur om het verschil tussen aap en mens te begrijpen.
  - B een knipoog naar de mensen die de mening aanhangen dat apen en mensen op elkaar lijken.
  - C een nuancering van de veronderstelling dat mensen en apen enkele gelijkenissen vertonen.
  - D een relativering bij het uitgangspunt dat de mens superieur zou zijn ten opzichte van de aap.

tekstfragment 1

Lang leve de mensheid?

Marco Visscher heeft natuurlijk gelijk: de mens is superieur aan de chimpansee en alle andere dieren.

Ga maar na: wie bedacht en gebruikte de atoombom? De chimp? Nou dan! Wie gaat zich regelmatig te buiten aan massamoord op zijn soortgenoten? Daar kan toch geen dier aan tippen?! En wie anders dan de homo sapiens is onverdroten bezig zijn eigen habitat, en daarmee die van talloze andere levende wezens, grondig de vernieling in te helpen? Hier past maar één kwalificatie: kroon der schepping. Dag Marco, slaap lekker verder...

naar: ingezonden brief van Leon Vrins, Trouw, 15 mei 2012

Uit tekstfragment 1 blijkt een andere opvatting over het verschil tussen mensen en apen dan die van de auteur van de tekst 'Wij lijken echt niet op apen'.

- 3p 17 Wat zijn die verschillende opvattingen?
Formuleer je antwoord in maximaal 25 woorden.
- 1p 18 Wat voor toon kenmerkt de ingezonden brief in tekstfragment 1 vooral?
een
- A humoristische toon
  - B kritische toon
  - C sarcastische toon
  - D uitnodigende toon
- 1p 19 Welke combinatie van standpunt en argument sluit het best aan bij de gedachtegang van de tekst 'We lijken echt niet op apen'?
- A Het onderzoek naar de overeenkomsten tussen mens en aap is van belang, omdat de intellectuele capaciteiten van de aap onderschat dreigen te worden.
  - B Het is juist om het verschil tussen mens en aap te bagatelliseren, omdat uit onderzoek blijkt dat het apenbrein op veel gebieden niet onder doet voor het mensenbrein.
  - C Het is terecht om het brein van de mens superieur te noemen aan het brein van de aap, omdat alleen de mens in staat is tot culturele overdracht.
  - D Het verschil tussen mens en aap moet onderkend worden, omdat anders de indruk kan ontstaan dat apen communicatieve capaciteiten hebben.

tekstfragment 2

Het voordeel van bijgeloof

Jonge chimpansees zijn slimmer dan kinderen. Dit schokkende resultaat bleek een paar jaar terug uit een proefje waarin een onderzoekster iets voordeed aan apen, respectievelijk kinderen. Ze pookte vrolijk met een stok in verschillende gaten in een grote doos totdat er snoep uit rolde. Er was echter maar één gat dat telde: de rest had niks te bieden. Dat was niet te zien als ze een doos van zwart plastic gebruikte; maar bij een doorzichtige doos was duidelijk dat sommige van haar handelingen geen enkel nut hadden.

De chimps deden uitsluitend na wat nodig was om het snoep te krijgen, althans in het geval van de doorzichtige doos. Ze hadden dus goed opgelet. Kinderen daarentegen deden álles na, inclusief handelingen die nergens toe dienden.

Het deed denken aan bijgeloof, zo'n hele reeks rituele handelingen. (...) Bijgeloof heeft iets doms in zich, omdat een toevallige associatie tot oorzaak wordt verheven. Maar er zit ook een positieve kant aan – en daarom wordt de reactie van de kinderen bij het dozenexperiment toch niet beschouwd als minder intelligent dan wat de apen deden.

Onderzoekers zien het gedrag van de kinderen nu juist als een gevoeligheid die de culturele overdracht bevordert. Hun zogenaamde 'over-imitatie' helpt hen zich het gedrag van volwassenen eigen te maken; die weten immers alles beter.

naar: Frans de Waal, Psychologie, februari 2012

“Onderzoekers zien het gedrag van de kinderen nu juist als een gevoeligheid die de culturele overdracht bevordert.” (tekstfragment 2)

- 1p 20 Citeer de zin uit alinea 7 van de tekst 'We lijken echt niet op apen' waarin op dit punt stelling wordt genomen.
- 1p 21 Hoe kan het schrijfdoel van de tekst 'Wij lijken echt niet op apen' het best worden getypeerd?
- In deze tekst wordt geprobeerd de lezer
- A ervan te doordringen dat de overwaardering van apen slecht is voor het zelfbeeld van de mens.
  - B ervan te overtuigen dat je verschillend kunt denken over menselijke capaciteiten.
  - C in te laten zien dat er verschillende visies zijn op de gelijkens tussen mensen en apen.
  - D te tonen dat de verschillen tussen mensen en apen als heel klein worden beschouwd.

- 1p 22 Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van de tekst 'Wij lijken echt niet op apen'?
- A De ernstige overschatting van apen vertroebelt een positieve blik op de mens die heeft aangetoond dat hij in staat is tot verandering en vooruitgang.
  - B De ondermijning van menselijke capaciteiten wordt veroorzaakt door wetenschappers die ten onrechte suggereren dat de mens een aap 2.0 is.
  - C De opwaardering van apen toont een wankelend mensbeeld aan waarin de mens de oorzaak is van alle problemen, die door hem niet op te lossen zijn.
  - D Het benadrukken van de superioriteit van mensen is niet arrogant, want anders dan apen worden zij niet beperkt door hun biologie of natuur.

Tekst 2 Klimatkunde of klimaatkul?

- 16p 23 Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van maximaal **210** woorden van de tekst 'Klimatkunde of klimaatkul?'
Zorg ervoor dat deze samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent.
Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke twee ontwikkelingen zich hebben voorgedaan met betrekking tot het klimaatdebat;
  - welk gevolg deze ontwikkelingen hebben voor de manier waarop mensen nu over het klimaatdebat denken;
  - welke zes aanwijzingen worden gegeven om echte (klimaat)wetenschappers te onderscheiden van klimaatsceptici;
  - welke conclusie over het klimaatonderzoek gegeven wordt;
  - welk advies de lezer meekrijgt.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.